

Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska*

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

WYBRANE ZMIANY DEMOGRAFICZNE W KONTEKŚCIE ROZWOJU GMIN WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Streszczenie

Celem artykułu jest określenie, jak kształtują się wybrane wskaźniki opisujące zmiany demograficzne w gminach wiejskich województwa mazowieckiego w nawiązaniu do zmian ich poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego. Sytuację gmin wiejskich przedstawiono na tle innych typów gmin. Dokonano typologii gmin, biorąc pod uwagę zmiany wartości syntetycznego wskaźnika rozwoju (z_t) w latach 2004–2010 oraz wartość średnioroczną salda migracji i przyrostu naturalnego w latach 2011–2013.

Słowa kluczowe: gmina wiejska, poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego, saldo migracji, przyrost naturalny, typologia gmin

Wprowadzenie

Opracowanie dotyczy przebiegu procesów demograficznych na poziomie lokalnym. Celem artykułu jest określenie, jak kształtują się wybrane wskaźniki opisujące zmiany demograficzne w gminach wiejskich województwa mazowieckiego¹ w zależności od zmian ich poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego. Poziom

* Adres e-mail: agnieszka_wojewodzka@sggw.pl.

¹ Województwo mazowieckie składa się z 314 gmin: 229 gmin wiejskich, 50 miejsko-wiejskich i 35 miejskich.

rozwoju obiektów badawczych, tj. gmin, określono za pomocą syntetycznego wskaźnika rozwoju według stanu z lat 2004 i 2010. Syntetyczny wskaźnik rozwoju gmin (z_i) obliczono metodą sum standaryzowanych (metodą Perkala), wykorzystując 16 zmiennych diagnostycznych². Dokonano typologii gmin województwa, biorąc pod uwagę zmiany wartości wskaźnika z_i w latach 2004–2010 oraz wartość średnioroczną salda migracji i przyrostu naturalnego w latach 2011–2013 (rysunek 1).

Rysunek 1. Typologia gmin województwa mazowieckiego

Poziom rozwoju (z_i 2004–2010)	Wzrost	C	D	G	H
	spadek	A	B	E	F
		ujemne	dodatnie	ujemny	dodatni
		saldo migracji*		przyrost naturalny*	

* Średnioroczna wartość w latach 2011–2013.

Źródło: opracowanie własne.

Dokonano analizy wybranych wskaźników, takich jak: saldo migracji, przyrost naturalny, odsetek ludności w wieku produkcyjnym, liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym, zmiana liczby ludności w gminach województwa mazowieckiego. W prowadzonej analizie porównawczej uwzględniono zróżnicowanie przestrzenne gmin w ramach województwa oraz różnice w zależności od rodzaju gmin: wiejskich, miejskich, miejsko-wiejskich. Źródło danych stanowił Bank Danych Lokalnych (BDL) Głównego Urzędu Statystycznego (GUS).

1. Rozwój gospodarczy a zmiany demograficzne

Zachodzące na określonym obszarze zmiany demograficzne rozpatrywane są w literaturze na różnych płaszczyznach i stanowią przedmiot zainteresowania wielu dyscyplin. Człowiek w przestrzeni ekonomicznej występuje z jednej strony

² Szczegółowy opis zastosowanej metodyki i wykorzystane podejścia badawcze: A. Wojewódzka, *Klasyfikacja gmin miejsko-wiejskich województwa mazowieckiego według poziomu rozwoju*, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu” 2007, nr 1161, s. 361–369.

jako czynnik wzrostu (kapitał ludzki)³, z drugiej jednak strony jest konsumentem, odbiorcą podejmowanej działalności gospodarczej. Przestrzenne zróżnicowanie procesów demograficznych kształtuje zarówno dynamikę liczby ludności, jak i zmiany w jej strukturze. Liczba ludności danego obszaru zmienia się w czasie, co jest konsekwencją przyrostu naturalnego⁴ oraz przemieszczania się ludności⁵. Na obszarach, które charakteryzują się spadkiem liczby ludności, występują diametralnie inne problemy niż na obszarach, gdzie ma miejsce wzrost liczby ludności. Konsekwencje dla rozwoju społeczno-gospodarczego danego terytorium są szczegółowo rozpatrywane w zależności od tego, jaki czynnik kształtuje dynamikę ludności (rozrodczość, umieralność, migracje) i co powoduje jego ujawnienie się. Poszczególne teorie, ogólne i szczegółowe, powstałe w ramach demografii, starały się analizować prawidłowości, mechanizmy, konsekwencje i uwarunkowania rozwoju ludności⁶. Cechą wspólną łączącą teoretyków rozwoju ludności było między innymi przeświadczenie o bardzo dużym znaczeniu procesów demograficznych dla funkcjonowania określonego obszaru i dobrobytu ekonomicznego. Spadek lub wzrost liczby ludności, migracje czy starzenie się społeczeństwa znacząco wpływają na całą gospodarkę, strukturę wydatków publicznych i popytu. Skutki zmian demograficznych dotyczą także skali regionalnej i lokalnej i są w praktyce priorytetowo uwzględniane w prowadzonej polityce⁷.

Odwrotna zależność między zmianami demograficznymi, zwłaszcza przemieszczaniem się ludności a rozwojem społeczno-gospodarczym obszaru, ujawnia się w rozważaniach teoretycznych dotyczących przyczyn migracji. Obecnie

³ J. Rakowska, A. Wojewódzka-Wiewiórska, *Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w Polsce – stan i perspektywy rozwoju w kontekście powiązań funkcjonalnych*, MRR, Warszawa 2010, s. 7–11.

⁴ Przyrost naturalny jest różnicą między liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów stwierdzoną w ciągu roku na danym terytorium. *Geografia ekonomiczna*, red. K. Kuciński, Oficyna a Wolters Kluwer business, Kraków 2009, s. 101.

⁵ Migracje oznaczają przemieszczenia terytorialne osób związane z względnie trwałą zmianą miejsca zamieszkania. M. Okólski, *Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 83.

⁶ Szerzej: *ibidem*, s. 193–231; *Demografia. Metody analizy i prognozowania*, red. M. Cieślak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, s. 24–53.

⁷ B. Skubiak, *Zmiany demograficzne a wykorzystanie środków z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” nr 37, t. 1, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2014, s. 54–56.

podstawowym czynnikiem kształtującym przemieszczanie się ludności jest chęć poprawy warunków życia, co w sytuacji względnej stabilizacji politycznej wynika głównie ze zróżnicowanego poziomu rozwoju poszczególnych krajów czy ich części.

W Polsce ruchy ludności występowały od lat, jednak inny był ich charakter, przyczyny i konsekwencje⁸. Sytuacja w kraju uległa zmianie po 1990 roku, od kiedy to na migracje duży wpływ ma globalna nierównowaga na rynku pracy, związana z zaistnieniem silnej przewagi podaży siły roboczej nad popytem na nią. Również akcesja Polski do UE w 2004 roku i otwarcie rynków pracy krajów członkowskich wpłynęły zasadniczo na zmianę intensywności, dynamikę i kierunki migracji.

2. Charakterystyka wybranych zmian demograficznych

Zakres przestrzenny opracowania obejmuje województwo mazowieckie, które charakteryzuje się wysokim wskaźnikiem PKB *per capita* w stosunku do pozostałych województw w Polsce. Jednocześnie jest zróżnicowane wewnętrznie w tym

Tabela 1. Wybrane wskaźniki charakteryzujące województwo mazowieckie w przekroju podregionów

Jednostka	PKB <i>per capita</i> * (Polska 2010 = 100%)	PKB <i>per capita</i> * (województwo 2010 = 100%)	Saldo migracji	Przyrost naturalny	Zmiana liczby ludności*** 2011–2013
Województwo mazowieckie	163,3	100,0	13 665	2715,0	31 236
Podregion:					
ciechanowsko-płocki	116,3	71,2	-1 229	-465,0	-3 446
ostrołęcko-siedlecki	75,5	46,2	-1 831	292,3	-3 270
radomski	74,6	45,6	-1 517	-415,0	-3 339
m. Warszawa	307,3	188,1	7 339	442,7	15 913
warszawski wschodni	84,3	51,6	4 918	1 961,7	12 430
warszawski zachodni	123,3	75,5	5 985	898,3	12 948

* Ceny bieżące.

** Średnioroczna wartość w latach 2011–2013.

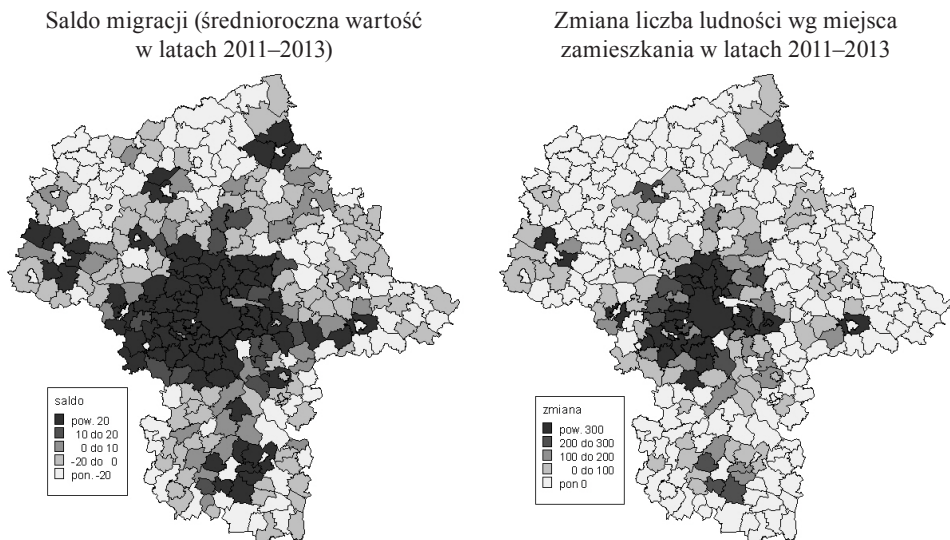
*** Według miejsca zamieszkania.

Źródło: opracowanie własne.

⁸ *Ibidem*, s. 111–112; J. Holzer, *Demografia*, PWE, Warszawa 1994, s. 286–295.

względnie, ze szczególną rolą Warszawy w kształtowaniu wysokiego poziomu PKB *per capita* (tabela 1). Odmiennie w poszczególnych podregionach województwa kształtowały się saldo migracji, przyrost naturalny i zmiana liczby ludności. Dodatnie saldo migracji oraz wzrost liczby ludności w latach 2011–2013 dotyczył Warszawy oraz podregionów warszawskiego zachodniego i wschodniego.

Rysunek 2. Saldo migracji i zmiana liczby ludności w gminach województwa mazowieckiego

Źródło: opracowanie własne.

Analizując średnioroczny wskaźnik salda migracji w latach 2011–2013, stwierdzono, że gminy o stosunkowo najniższych, ujemnych wartościach wskaźnika to gminy miejskie, zajmujące 7 pierwszych lokat. Analogiczna sytuacja miała miejsce w przypadku zmian liczby ludności w badanym okresie. Wśród 30 gmin charakteryzujących się najwyższym saldem migracji (tj. powyżej 140) znalazły się zarówno gminy miejskie, wiejskie, jak i miejsko-wiejskie, które łączyło to, że reprezentują podregiony sąsiadujące bezpośrednio z Warszawą, tj. podregion warszawski wschodni i zachodni (rysunek 2). Wzrost liczby ludności według miejsca zamieszkania powyżej 300 osób stwierdzono poza Warszawą w przypadku 31 gmin. Były to gminy reprezentujące różne rodzaje, jednak 87% stanowiły jednostki należące

do podregionów sąsiadujących ze stolicą. Dużym wzrostem liczby ludności charakteryzowały się ponadto 4 gminy wiejskie: Rzekuń i Siedlce z podregionu ostrołęcko-siedleckiego oraz Słupno i Stara Biała z podregionu ciechanowsko-płockiego. Gminy te sąsiadują z miastami na prawach powiatu.

W tabeli 2 przedstawiono kształtowanie się wybranych wskaźników demograficznych w gminach województwa mazowieckiego w zależności od rodzaju gmin.

Tabela 2. Wybrane wskaźniki demograficzne w gminach województwa mazowieckiego w zależności od rodzaju gminy

Wyszczególnienie	Gminy wiejskie	Gminy miejsko-wiejskie	Gminy miejskie	Gminy ogółem
Saldo migracji*				
Minimum	-66,00	-155,00	-948,00	-948,00
Maksimum	619,00	1 225,00	7 339,00	7 339,00
Średnia	15,20	72,70	187,10	43,50
% gmin z ujemnym saldem	59,00	56,00	63,00	59,00
% gmin powyżej średniej	26,00	22,00	14,00	20,00
Przyrost naturalny*				
Minimum	-42,70	-69,00	-204,70	-204,70
Maksimum	167,70	429,30	442,70	442,70
Średnia	-1,92	24,00	55,90	8,60
% gmin z ujemnym przyrostem	67,00	44,00	37,00	60,00
% gmin powyżej średniej	38,00	38,00	22,00	28,00
Odsetek ludności w wieku produkcyjnym*				
Średnia	62,00	63,30	63,70	62,40
% powyżej średniej	50,70	48,00	60,00	52,50
Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (2013)				
Minimum	17,80	20,20	18,50	17,80
Maksimum	44,90	36,00	42,70	44,90
Średnia	28,50	27,70	28,90	28,40
% gmin powyżej średniej	50,00	46,00	49,00	48,00
Zmiana liczby ludności według miejsca zamieszkania (2011–2013)				
Minimum	-159,00	-278,00	-2 136,00	-21 36,00
Maksimum	1 435,00	3 243,00	15 913,00	15 913,00
Średnia	28,40	188,60	437,50	99,50
% gmin powyżej średniej	28,00	28,00	17,00	22,00

* Średnioroczna wartość w latach 2011–2013.

Źródło: opracowanie własne.

Gminy miejskie charakteryzowały się największym zróżnicowaniem, jeżeli chodzi o saldo migracji i przyrost naturalny. Około 63% gmin w tej grupie to jednostki o ujemnym saldzie migracji, co stanowiło największy odsetek w porównaniu do innych rodzajów gmin. Jednak w gminach miejskich stwierdzono najniższy udział gmin o ujemnym przyroście naturalnym, zaś największy udział (67%) był w gminach wiejskich. Grupę gmin, w których odnotowano udział ludności w wieku produkcyjnym poniżej średniej wartości dla gmin województwa, tworzyło 135 gmin wiejskich, 5 gmin miejskich i 9 miejsko-wiejskich. Najmniejszy odsetek stanowiły gminy z podregionu warszawskiego zachodniego (8%), a największy z ostrołęcko-siedleckiego (41,6%). Biorąc pod uwagę liczbę ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym odnotowano, że wskaźnik powyżej średniej wartości dotyczył 114 gmin wiejskich, 18 gmin miejskich i miejsko-wiejskich. Udział gmin z podregionu ostrołęcko-siedleckiego był największy (38%), a odsetek gmin z podregionów ciechanowsko-płockiego, radomskiego i warszawskiego zachodniego wynosił odpowiednio 20%, 16% i 14%. Najmniejszy odsetek stanowiły gminy z podregionu warszawskiego wschodniego (11%). Jeżeli chodzi o zmiany liczby ludności, to największe zróżnicowanie wystąpiło w grupie gmin miejskich.

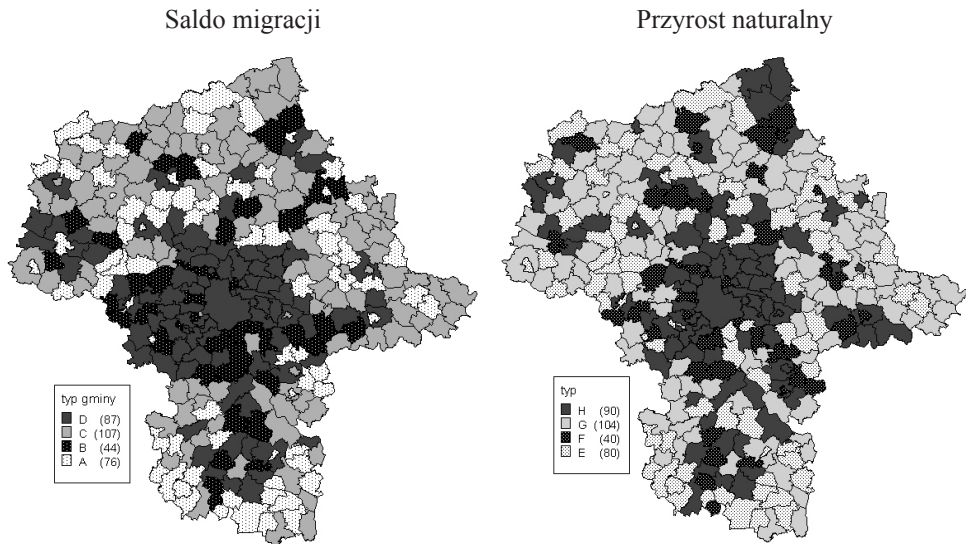
3. Typologia gmin województwa mazowieckiego

Odsetek gmin, dla których wskaźnik rozwoju z_i był w roku 2010 względnie mniejszy niż w 2004 roku, wynosił 38,2% i był największy w gminach podregionu radomskiego (52,9%) oraz ciechanowsko-płockiego (40%). W grupie gmin, dla których wskaźnik wzrósł, dominowały gminy z podregionu ostrołęcko-siedleckiego (30%), a najmniejszy odsetek stanowiły gminy z podregionu radomskiego (12,4%).

W strukturze gmin województwa mazowieckiego największy udział miały gminy typu C (34,1%), a najmniejszy typu B (14%). Gminy charakteryzujące się wzrostem poziomu rozwoju i dodatnim saldem migracji (typ D) stanowiły 27,7%, a udział gmin o spadku rozwoju i jednoczesnym ujemnym saldzie migracji (typ A) wynosił 24,2% wszystkich gmin. Stwierdzono wyraźne zróżnicowanie przestrzenne występowania poszczególnych typów gmin, co widoczne było w przekroju podregionów. W podregionie warszawskim wschodnim i zachodnim co druga gmina reprezentowała typ D. Dodatnim saldem migracji charakteryzowało się 79,2% gmin podregionu warszawskiego zachodniego i 70,7% warszawskiego wschodniego.

Na rysunku 3 wyraźnie widoczna jest koncentracja gmin typu D i B (charakteryzujących się dodatnim saldem migracji) wokół Warszawy.

Rysunek 3. Typy gmin województwa mazowieckiego ze względu na wybraną zmienną oraz zmiany poziomu rozwoju

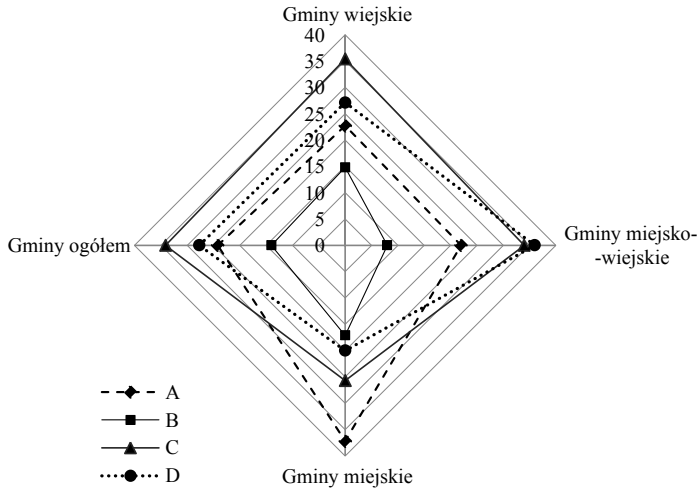
Źródło: opracowanie własne.

We wszystkich typach gmin, podobnie jak i w strukturze całego województwa, najmniejszy udział miały gminy typu B (rysunek 4). W gminach wiejskich zdecydowanie największy odsetek stanowiły gminy typu C (35,4%), w gminach miejsko-wiejskich typu D (36%), a w gminach miejskich A (37,2%).

Dodatknie saldo migracji odnotowano w przypadku 41,7% gmin województwa. Biorąc pod uwagę rodzaj jednostki, w gminach wiejskich odsetek takich gmin wyniósł 41,9%, w gminach miejskich był najniższy (37,1%), a w gminach miejsko-wiejskich był najwyższy (44%).

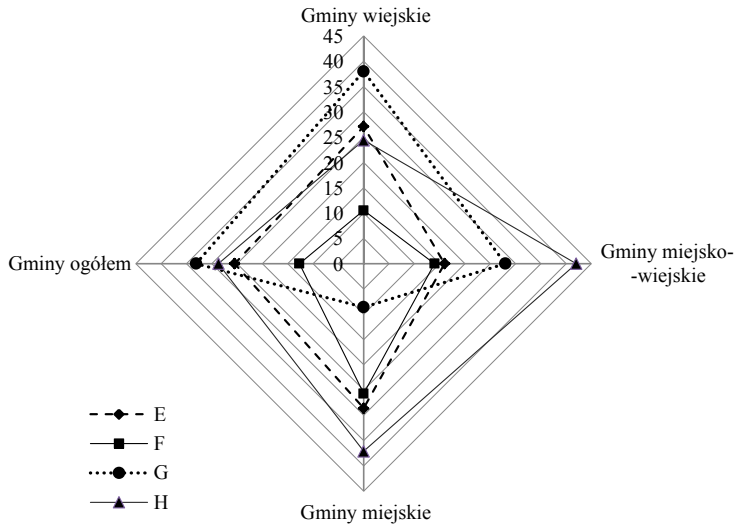
W gminach województwa mazowieckiego największą grupę stanowiły gminy typu G – co trzecia jednostka charakteryzowała się wzrostem rozwoju i ujemnym przyrostem naturalnym (rysunek 3). Najmniejszy udział miały gminy typu F (12,7%). Dodatnim przyrostem naturalnym charakteryzowało się 41,4% gmin województwa. Największy udział gmin tego typu stwierdzono w podregionie

Rysunek 4. Struktura poszczególnych rodzajów gmin województwa mazowieckiego ze względu na typy gmin (saldo migracji oraz zmiany poziomu rozwoju)

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 5. Struktura poszczególnych rodzajów gmin województwa mazowieckiego ze względu na typy gmin (przyrost naturalny oraz zmiany poziomu rozwoju)

Źródło: opracowanie własne.

warszawskim wschodnim (69%) oraz warszawskim zachodnim (54,2%), a najniższy w podregionie ciechanowsko-płockim, gdzie tylko 23,1% gmin miało dodatni przyrost naturalny. Widoczne było podobieństwo w zakresie koncentracji przestrzennej gmin charakteryzujących się wysokim saldem migracji oraz wysokimi wartościami przyrostu naturalnego (rysunek 3).

Dodatni przyrost naturalny dotyczył 34,9% wszystkich gmin wiejskich i był najniższy. Analiza struktury pozostałych rodzajów gmin wykazuje, że w gminach miejsko-wiejskich udział ten wyniósł 56%, a miejskich 62,8%.

W strukturze gmin wiejskich (rysunek 5) w przeciwieństwie do pozostałych rodzajów gmin dominowały gminy typu G (38%), a najmniej było gmin typu F (10,5%). W pozostałych grupach, tj. gminach miejsko-wiejskich i miejskich, przeważały zdecydowanie gminy typu H, stanowiąc odpowiednio 42% i 37,1%.

4. Typologia gmin wiejskich

Szczegółowej analizie poddano gminy wiejskie, rozpatrując dokonaną typologię gmin w zależności od zmian wybranych wskaźników demograficznych i przynależności terytorialnej gmin do poszczególnych podregionów. W przypadku 62,4% gmin wiejskich województwa odnotowano wzrost poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego w latach 2004–2010 (tabela 3).

Tabela 3. Zmiany wybranych wskaźników demograficznych w gminach wiejskich województwa mazowieckiego w przekroju podregionów

Podregion	Odsetek gmin podregionu, gdzie $z_1 2010 > 100\% z_1 2004$		Odsetek gmin wiejskich $z_1 2010 > 100\% z_1 2004$ oraz, gdzie (2011–2013) stwierdzono		
	ogółem	wiejskie	dodatnie saldo migracji	dodatni przyrost naturalny	wzrost liczby ludności
Ciechanowsko-płocki	60,0	63,0	33,3	30,3	30,3
Ostrołęcko-siedlecki	64,8	68,9	15,7	29,4	19,6
Radomski	47,1	42,5	52,9	41,2	58,8
Warszawski wschodni	69,0	65,7	82,6	60,9	69,6
Warszawski zachodni	64,6	67,6	78,9	52,6	78,9
Mazowieckie	61,8	62,4	27,1	24,5	26,6

Źródło: opracowanie własne.

Udział gmin wiejskich, w których wzrósł wskaźnik rozwoju, był największy w podregionie ostrołęcko-siedleckim (68,9%), a zdecydowanie najmniejszy w podregionie radomskim, gdzie wynosił 42,5%. Wśród gmin, w których nastąpił wzrost wskaźnika rozwoju, 27,1% stanowiły jednostki, w których występowało dodatnie saldo migracji, 24,5% charakteryzowało się dodatnim wskaźnikiem przyrostu naturalnego, a w przypadku 26,6% gmin odnotowano wzrost liczby ludności. Analizowane zmiany demograficzne różniły się w gminach w przekroju podregionów. W gminach wiejskich podregionu ostrołęcko-siedleckiego stwierdzono najmniejszy spośród wszystkich podregionów odsetek gmin charakteryzujących się dodatnim saldem migracji, przyrostem naturalnym oraz wzrostem liczby ludności. Najczęściej w przypadku gmin wiejskich podregionu warszawskiego wschodniego i zachodniego wzrostowi poziomu rozwoju towarzyszyło dodatnie saldo migracji i przyrost naturalny oraz wzrost liczby ludności.

Stwierdzono różnice w strukturze poszczególnych podregionów województwa w przekroju gmin wiejskich, co widoczne było w przypadku obydwu typologii gmin (tabela 4).

Tabela 4. Zróżnicowanie przestrzenne gmin wiejskich województwa mazowieckiego według typów (%)

Podregion	Typ gminy				Typ gminy			
	A	B	C	D	E	F	G	H
Ciechanowsko-płocki	25,0	<u>11,5</u>	42,3	21,2	32,7	<u>3,8</u>	44,3	19,2
Ostrołęcko-siedlecki	21,6	<u>9,5</u>	58,1	10,8	23,0	<u>8,1</u>	48,6	20,3
Radomski	42,5	<u>15,0</u>	20,0	22,5	45,0	<u>12,5</u>	25,0	17,5
Warszawski wschodni	14,3	20,0	<u>11,4</u>	54,3	17,1	17,1	25,7	40,1
Warszawski zachodni	<u>3,6</u>	28,6	14,3	53,5	<u>14,3</u>	17,9	32,1	35,7
Mazowieckie	22,7	<u>14,8</u>	35,4	27,1	27,1	<u>10,5</u>	37,9	24,5

Źródło: opracowanie własne.

W podregionie ciechanowsko-płockim i ostrołęcko-siedleckim, podobnie jak w całym województwie, wystąpiła dominacja gmin wiejskich, charakteryzujących się wzrostem poziomu rozwoju i ujemną wartością wskaźnika demograficznego (typ C i G). Podregion radomski wyróżnił się najwyższym odsetkiem gmin reprezentujących typ A i E, czyli połączeniem spadku poziomu rozwoju z ujemnym saldem migracji i przyrostu naturalnego. Najmniejszy udział w tym podregionie

miały gminy typu B oraz F. Podobieństwo wykazują gminy należące do podregionu warszawskiego wschodniego i zachodniego, gdzie przeważały jednostki, których poziom rozwoju wzrósł i jednocześnie wystąpiły dodatnie wartości wskaźników demograficznych (gminy typu D i H).

Podsumowanie

W województwie mazowieckim odnotowano wzrost liczby ludności w latach 2011–2013. Analizując zmiany w przekroju podregionów, stwierdzono, że wzrost liczby ludności dotyczył Warszawy oraz sąsiadujących z nią podregionów warszawskiego wschodniego i zachodniego, czyli obszarów o stosunkowo wysokim poziomie rozwoju. W pozostałych podregionach województwa mazowieckiego, tj. ciechanowsko-płockim, radomskim i ostrołęcko-siedleckim, nastąpił spadek liczby ludności. W centralnej części województwa mazowieckiego stwierdzono w sensie administracyjnym bardzo dużą koncentrację wokół Warszawy ludności wiejskiej.

Zmiany wybranych wskaźników demograficznych różniły się w zależności od rodzaju gmin. W przypadku 59% gmin wiejskich odnotowano ujemne saldo migracji. Jednocześnie gminy wiejskie charakteryzowały się najwyższym (na poziomie 67%) odsetkiem jednostek o ujemnym wskaźniku przyrostu naturalnego, podczas gdy w gminach miejsko-wiejskich udział ten wynosił 44%, a w gminach miejskich był na poziomie 37%.

W strukturze gmin województwa mazowieckiego największy udział (34,1%) miały gminy typu C (wzrost poziomu rozwoju w połączeniu z ujemnym saldem migracji), a najmniejszy (14%) typu B (spadek poziomu rozwoju w połączeniu z dodatnim saldem migracji). Gminy wiejskie wyróżniały się na tle pozostałych rodzajów gmin zdecydowanie największym odsetkiem (35,4%) gmin typu C.

Co trzecia gmina województwa mazowieckiego charakteryzowała się wzrostem rozwoju i ujemnym przyrostem naturalnym (reprezentując typ G). Najmniejszy zaś udział (12,7%) miały gminy typu F (spadek poziomu rozwoju w połączeniu z dodatnim przyrostem naturalnym). Dodatni przyrost naturalny stwierdzono w 41,4% gmin województwa. Wśród gmin wiejskich, w przeciwieństwie do pozostałych rodzajów gmin, dominowały gminy typu G, stanowiąc 38%.

Poziom rozwoju wzrósł w przypadku 62,4% gmin wiejskich, jednocześnie gminy te charakteryzowały się zarówno korzystnymi, jak i niekorzystnymi zmianami

demograficznymi. Dodatkowo saldo migracji odnotowano dla 27,1% gmin, dodatni przyrost naturalny wystąpił w 24,5%, a wzrost liczby ludności miał miejsce w 26,6% gmin wiejskich. Widoczne jest zróżnicowanie przestrzenne w zakresie kształtowania się wymienionych wskaźników w gminach wiejskich. Szczególnie korzystnie wyróżniały się gminy położone w strefie oddziaływania Warszawy i innych dużych miast, które stanowią dla gmin podmiejskich istotny rynek pracy. Obszary podmiejskie, o wysokim poziomie rozwoju, dobrze skomunikowane z miastami (co jest szczególnie widoczne w przypadku stolicy), przyciągają nowych mieszkańców, w tym mieszkańców miasta, także niższymi cenami nieruchomości oraz walorami przyrodniczymi. To z kolei korzystnie wpływa na kształtowanie się pozostałych wskaźników, następuje np. wzrost liczby ludności czy dodatni przyrost naturalny. Niekorzystne zmiany demograficzne występują w gminach wiejskich o peryferyjnym położeniu względem większych miast, czyli potencjalnego rynku pracy.

Rozpatrując procesy demograficzne na poziomie lokalnym i ich przestrzenne zróżnicowanie, należy mieć na uwadze dużą liczbę kształtujących je czynników, w tym oddziaływanie tych z poziomu kraju (np. rozwiązania polityki rodzinnej) oraz wzajemne nakładanie się ich na siebie.

Literatura

- Bank Danych Lokalnych*, GUS, 2004–2013, www.stat.gov.pl (dostęp 10.12.2014).
- Demografia. Metody analizy i prognozowania*, red. M. Cieślak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992.
- Geografia ekonomiczna*, red. K. Kuciński, Oficyna a Wolters Kluwer business, Kraków 2009.
- Holzer J., *Demografia*, PWE, Warszawa 1994.
- Okólski M., *Demografia, Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.
- Rakowska J., Wojewódzka-Wiewiórska A., *Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w Polsce – stan i perspektywy rozwoju w kontekście powiązań funkcjonalnych*, MRR, Warszawa 2010.
- Skubiak B., *Zmiany demograficzne a wykorzystanie środków z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” nr 37, t. 1, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2014.
- Wojewódzka A., *Klasyfikacja gmin miejsko-wiejskich województwa mazowieckiego według poziomu rozwoju*, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu” 2007, nr 1161.

SELECTED DEMOGRAPHIC CHANGES IN THE CONTEXT OF DEVELOPMENT OF RURAL COMMUNES IN THE MAZOWIECKIE VOIVODSHIP

Abstract

The article covers the characteristics of selected demographic changes in the Mazowieckie voivodship at the communes level in relation to changes in their socio-economic development level. There have been a typology of communes taking into account changes in the value of the synthetic index of development (z_i) between 2004 and 2010, and the value of the average annual net migration and natural increase in 2011–2013. The situation of rural communes was shown in comparison to other types of communes.

Translated by Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska

Keywords: rural commune, socio-economic development level, net migration, natural increase, typology of communes

JEL codes: R11, R23